

Barta Róbert

A HUNYADIAK A MAGYARORSZÁGRÓL SZÓLÓ ANGOL NYELVŰ TÖRTÉNETÍRÁSBAN – CARLILE AYLMER MACARTNEY ÉS BRIAN CARTLEDGE*

Bevezetés

Carlile Aylmer Macartney neve a szélesebb hazai és nemzetközi történész társadalom előtt leginkább az 1938 és 1945 közötti időszakban Magyarország mellett kifejtett aktív diplomáciai, politikai és propaganda „lobbi” tevékenysége, valamint a brit és amerikai egyetemeken évtizedekig tankönyvként használt főbb művei¹ révén ismert. A modernkori brit–magyar kapcsolatok diplomácia- és politikatörténeti vonatkozásaival foglalkozó szakemberek a skót–ír származású brit történész Magyarországgal kapcsolatos tevékenységének különféle vonatkozásait már érintették,² azonban „Macartney Elemérről”³ még nem született

* A tanulmány a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara által 2018. szeptember 20–21-én megrendezett, Hunyadi Mátyás és kora című tudományos konferencián elhangzott előadás bővített, átdolgozott változata. A tanulmányhoz szükséges kutatások A magyar arisztokrácia kapcsolatrendszere a 16–20. században című, NKFI K 120197 számú pályázatának keretében és támogatásával készültek és a Klebelsberg Kunó Kutatói Ösztöndíj (2016. szeptember–október) keretén belül valósultak meg.

¹ *Carlile Aylmer Macartney: October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929–1945. I–II.* Edinburgh 1956–1957.; Magyar kiadása: *Carlile Aylmer Macartney: Október tizenötödike. A modern Magyarország története 1929–1945. I–II.* Bp. 2006.; *Carlile Aylmer Macartney: Hungary. (The Modern World. A Survey of Historical Forces. Foreword by Herbert Albert Laurens Fischer).* London 1934. (Reprinted with correction 1962., 2009.); Magyar kiadása: *Carlile Aylmer Macartney: Magyarország.* (Ford. Fest Sándor – Kállay Miklós) Bp. 1936.; *Carlile Aylmer Macartney: The Habsburg Empire 1790–1918.* London 1969. (Reprinted with correction 1971.)

² *Robert John Weston Evans: The Making of October Fifteenth: C. A. Macartney and his Correspondents.* In: *British–Hungarian Relations since 1848.* Ed. László Péter – Martyn Rady. (SSEES Occasional Papers 62.) London 2004. 259–271.; *Hugh Seton-Watson: Carlile Aylmer Macartney 1895–1978.* In: *Proceedings of The British Academy*, LXVII. London 1981. 411–432.; *Beretzky Ágnes: Scotus Viator és Macartney Elemér: Magyarország-kép változó előjelekkel (1905–1945).* Bp. 2005.; *Lojkó Miklós: C. A. Macartney and Central Europe.* *European Review of History* 6. (1999) No. 1.; *Czigány Lóránt: Trianon angol kritikusa. Száz éve született „Macartney Elemér”.* *Magyar Nemzet*, 1995. január 19. 14.; *László Péter: The Political Conflict between R. W. Seton-Watson and C. A. Macartney over Hungary.* In: *British–Hungarian Relations since 1848.* 2004. 167–193.; *Ránki György: Találkozásaim Macartney Elemérrel. Élet és Irodalom* 7. (1978) 8. sz. 6.

³ A brit és a magyar közvélemény főként a második világháború első éveiben, magyar

tudományos igényű, átfogó magyar nyelvű biográfia. A tanulmány elsősorban Macartney történészként végzett tevékenységét kívánja bemutatni, különös tekintettel a középkori Magyarország fénykorával, ezen belül a Hunyadiakkal kapcsolatos írásaira. Ez utóbbi szempont jelentőségét az adja, hogy Macartney 1926 és 1978 között folyamatosan publikált, számos Magyarországgal foglalkozó szaktörténeti munkája több kiadást is megélt, bizonyíthatóan alakítva a korabeli brit és angol nyelven olvasó más országok közvéleményének Magyarország képét. A magyar középkorral kapcsolatos ismereteit jórészt Szekfű Gyulától szerezte,⁴ a két életpálya többször is összefonódott és Macartney történészi látásmódját jelentősen befolyásolta magyar történész kollégájának munkássága.⁵ A Macartney-féle Hunyadi ábrázolások egyik súlyponti és értelmezésbeli sajátossága, hogy a két Hunyadit szorosan együtt tárgyalja és beilleszti a kor európai nagyhatalmi viszonyrendszerébe. Megállapításait természetesen meg kell feleltetni a vonatkozó és jelenleg többé-kevésbé konszenzusos magyar történeti álláspontokkal. A tanulmány nem kívánja áttekinteni a Hunyadiakról szóló régebbi és újabb angol nyelvű történetírás teljes spektrumát, viszont, mintegy esettanulmányként kísérletet tesz arra, hogy egy későbbi Macartney tanítvány,

nyelven sugárzott BBC rádió adásain keresztül ismerhette meg Macartney magyarosított nevét. Rádiós szerepléséről bővebben: *Pál Monika*: „Jó estét kívánok, itt Macartney Elemér beszél”. C. A. Macartney és a BBC magyar adása. In: Angliától Nagy-Britanniáig. Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemről. Szerk. Frank Tibor. Bp. 2004. 340–357.

⁴ *Carlile Aylmer Macartney: Studies on Early Hungarian and Pontic History*. Variorum collected studies. Ed. Lóránt Czigány – László Péter. Aldershot 1999.; A kötet Macartney 17 tanulmányát tartalmazza a korai és érett középkori Magyarországról, valamint Hugh Seton-Watson nekrológiát és Macartney műveinek hét oldalas, a szerkesztők által 1915-től kronologikusan válogatott listáját. Részben Szekfű biztatására, Macartney 1938 és 1951 között szerzőként is aktívan közreműködött a magyar történelem korai forrásainak angol nyelvű kritikai kiadásaiban: *Studies of the Earliest Hungarian Historical Sources*. 1–2.: *The Lives of St Gerald, The Composition of the Zágráb and Várad Chronicles and their relationship to the longer narrative chronicles*. Études sur l'Europe Centre-Orientale. Ostmitteleuropäische Bibliothek 18. Dirigées par Emeric Lukinich. 1938. 456–507.; *Studies of the Early Hungarian Historical Sources III/1–2. The relations between the narrative Chronicles and other historical texts; The Attila Saga, The Hun Chronicle, and T.* Études sur l'Europe Centre-Orientale. Ostmitteleuropäische Bibliothek 21. Dirigées par Emeric Lukinich. 1940.; *Studies of the Early Hungarian Historical Sources III–IV. (recte part IV.): The Hungarian Texts Relating to the life of St. Stephen. IV. (recte part V.): The interpretation of the Chronicon Posoniense and the Genealogy of Almus on (!) the Chronicon Budense*. Études sur l'Europe Centre-Orientale. Ostmitteleuropäische Bibliothek 21/a. Dirigées par Emeric Lukinich. 1940.; *Studies of the Earliest Hungarian Historical Sources VI.: Unrecognised components of the Chronicon Budense. VII.: The Origin, Structure and the Meaning of the Hun Chronicle*. Oxford 1951. 184.

⁵ Erre nézve lásd: Balogh József és C. A. Macartney levelezése. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, 1/2064.; valamint *Dénes Iván Zoltán*: A történelmi Magyarország eszménye. Szekfű Gyula a történetíró és ideológus. Pozsony 2015. 364., 450.

Brian Cartledge⁶ munkája alapján érintse az All Souls College történetésének szellemi hatását.

Súlypontok és értelmezések

Carlile Aylmer Macartney az 1934-ben megjelent Hungary című összefoglaló történeti feldolgozásban,⁷ majd annak későbbi, bővített és átdolgozott változatában (1962) nem csupán történeti leírásokat és elemzéseket közölt, de megpróbálta bemutatni az úgynevezett magyar nemzeti karaktert is. Az 1936-ban magyar nyelven is kiadott Hungary című, 376 oldalas áttekintése azzal a megállapítással kezdődik, hogy központi fekvése miatt a kárpát-medencei térséget állandó támadások érték és az ezek elleni védekezés szervesen beépült a magyar nemzet életébe. Ez az idegen inváziók elleni sorsszerű és kényszerű védekezés itt azonban nem a Szekfü-féle hanyatlástörténet részeként jelenik meg, inkább pozitív értelemben, és erősíti a magyarság túlélő képességét. Macartney mintegy száz oldalt szentelt a magyar történelem vázlatos áttekintésének az államalapítástól egészen 1931-ig, különösen hangsúlyozva a 19. századot, ahol véleménye szerint a nemzeti küzdelem a Habsburgok ellen egybeesett a nemzet integritásának védelmével.⁸ A továbbiakban a kötet tematikus áttekintéssel és nem kevés kritikai éllel ismerteti a magyar történelem alkotmányos, intézmény- és társadalomtörténeti vonatkozásait. A szerző megállapítja, hogy az országnak nem volt írott alkotmánya és a Szent Korona hatalma, mint jogforrás a gyakorlatban az ország intézményein, közigazgatási berendezkedésén keresztül érvényesült. Az első, 1934-es angol nyelvű kiadásban Hunyadi János neve mindössze két alkalommal, Mátyásé öt alkalommal szerepelt. Hunyadi Jánossal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy mint sikeres kormányzó fiának trónra juttatásával nemzeti királyságot teremtett és elévülhetetlen érdemeket szerzett a török elleni küzdelemben, de mindez kimerítette az ország erőforrásait:

⁶ *Sir Brian Cartledge* (1931–) történész, diplomata. Cambridge-i (Hurstpierpoint College, St. John's College), oxfordi (St Anthony's College) és amerikai (Hoover Institute, Stanford University) tanulmányok után Svédországban és a Szovjetúnióban teljesített diplomáciai szolgálatot. 1980 és 1983 között az Egyesült Királyság budapesti nagykövete volt. Fő műve: *The Will to Survive – A History of Hungary* (2006). Magyarul: Megmaradni. A magyar történelem egy angol szemével. Bp. 2016.; Pályájáról bővebben: <http://www.andrewlownie.co.uk/authors/bryan-cartledge>, <https://www.sant.ox.ac.uk/people/bryan-cartledge>, letöltés 2019. febr. 11.

⁷ *Carlile Aylmer Macartney: Hungary. (The Modern World. A Survey of Historical Forces. Foreword by Herbert Albert Laurens Fischer). London 1934. (Reprinted with correction 1962., 2009.).*

⁸ *Carlile Aylmer Macartney: The Magyars in History. In: Macartney, C. A.: Hungary i. m. 35–126.*

„[...] 1458-ban a magyarok Corvin Mátyás személyében nemzeti királyt választottak, aki nem királyi vérből származott, hanem a dicső kormányzó, Hunyadi János fia volt. Addig Magyarországon is minden esetben az európai dinasztikus trónörökösödési rend működött. Így 1301 és 1526 között az országnak négy Anjou, egy Luxemburg, két Habsburg, három Jagelló és egy nemzeti uralkodója volt [...] a török előrenyomulás fenyegető közelsége miatti szakadatlan háborús készültség a 15. században folyamatosan és egyre nagyobb mértékben vette igénybe az ország erőforrásait. Európa és a saját védelmében Magyarország kimerült. Ebben a küzdelemben tűnt fel hősiességével Hunyadi János, egy magyar mágnás család feje, akit 1446-ban az ifjú László király mellé kormányzóvá választottak [...]”⁹

A nemzeti királyság intézményének hangsúlyozása mellett Macartney Mátyás kapcsán a magyar rendekkel kialakított ambivalens viszonyt is fontosnak tartotta és egy későbbi írásában azt hangsúlyozta, hogy a magyar nemesi ellenállás, illetve ennek az ellenállásnak folyamatosan fenntartott képessége szorosan kapcsolható az ország önállóságához: „[...] *Tetszik, vagy sem, Magyarországa nemeseinek és csakis nekik köszönhetette, hogy nem vált a német birodalom egyik német tartományává [...]*”¹⁰ Hasonlóan a hazai történészek értelmezéséhez, a rendi országgyűlés és a rendek háttérbe szorítását, a központi adminisztráció és az adózás hatékonyságának megerősítését és az önkényeskedések letörését a brit történész is pozitív folyamatnak tartotta, ugyanakkor elismerte, hogy Mátyás központosított uralma és az ez elleni tiltakozás volt az egyik oka a halála után bekövetkezett széleskörű anarchiának. Az 1514-es Dózsa-féle parasztfelkelést és annak megtorlásául bevezetett örökös röghözkötést is ebbe a logikai sorba illesztette, hangsúlyozva, hogy ez utóbbi rendelkezés a magyar történelem legrosszabb pillanatban meghozott, legigazságtalanabb törvénye volt.¹¹ Macartney, nyilván jórészt azért, mert hazájában az európai kisebbségi kérdés egyik legfelkészültebb szakértőjének tartották, történészként különösen pozitívan értékelte Mátyás ilyen irányú politikáját. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy Mátyás méltányosan bánt a Délvidékre betelepült szerbekkel és az országban élő zsidókkal is:

„[...] 1483-ban a pápának írt levelében Corvin Mátyás említette, hogy négy év alatt 209 ezer szerb telepedett le Magyarországon déli részén és ezek a szerbek a török

⁹ Macartney, C. A.: Hungary i. m. 72., 74.

¹⁰ The European Nobility in the Eighteenth Century. Eds. Albert Goodwin. London 1953. Idézi: Cartledge, B.: Megmaradni i. m. 179.

¹¹ „[...] In 1514 a frightful jacquerie broke out. It was put down with more than inhuman savagery, and the Diet thereafter, perpetrating the worst social injustice in Hungarian history at the moment when she could least well afford it, condemned the participants to true and perpetual serfdom! [...]” – Macartney, C. A.: Hungary i. m. 65.

fenyegetés árnyékában a királyi haderő fontos részét jelentették, megerősítették az ország katonai védelmi képességét [...] Számos magyar uralkodó, különösen Corvin Mátyás humanusan és bölcsen bánt a zsidósággal és ezért ritkán voltak olyan üldöztetésnek kitéve, mint a német birodalomban élő társaik [...]”¹²

Ezeket az alapvetően helytálló megállapításokat annyival mindenképpen ki kell egészítenünk, hogy a magyar uralkodó-humanista neveltetése mellett a szerbek esetében nyilvánvalóan katonai-védelmi, a magyarországi zsidóság tekintetében pedig finansziális-adózási megfontolásokból követte ezt a toleráns politikát. Macartney azt is helyesen látta, hogy Mátyás külpolitikája végső soron egy erős közép-európai monarchia megteremtésére irányult, melyet az országot körülvevő tartományok egy részének meghódításával, valamint a korai abszolutizmust idéző uralkodási módszerekkel uralma végére sikerrel meg is valósított.

Az 1934-es Hungary című országtörténeti kézikönyv 1962-es újabb, átdolgozott kiadása,¹³ amely 1956-ig tárgyalja a magyar történelmet, a Hunyadiak korával is bővebben foglalkozik. Hunyadi János üstökösszerű felemelkedését és félig román származását Macartney összefüggésbe hozta azzal a korabeli és azóta is időnként a köztudatban élő legendával, hogy talán Zsigmond törvénytelen fiáról volt szó és ez is segítette gyors karrierjét. Vagyon- és birtokgyűjtésben legalább olyan sikeres volt, mint katonaként (*he was as great a money-maker as he was soldier*) és sikeres hadjáratai miatt, különösen Nándorfehérvár felszabadítása után a Hunyadi név legendássá vált a magyar köznemesség körében (*the name of Hunyadi was magical among the small nobles*) és ez nagymértékben hozzájárult Mátyás királlyá választásához.

Macartney szerint Hunyadi Mátyás uralkodását a magyar történetírás részben azért tartja egyfajta fénykornak, mert Szapolyai Jánoson kívül ő volt az egyetlen nemzeti király, aki úgy nyerte el a koronát, hogy származását tekintve nem kapcsolódott ősi királyi dinasztiához.¹⁴ Ugyanakkor a brit történész hangsúlyozta Mátyás kitűnő személyes tulajdonságait, műveltségét, államférfiúi és

¹² Macartney, C. A.: Hungary i. m. 67., 209.

¹³ Carlile Aylmer Macartney: Hungary. A Short History. Chicago 1962. 54.; Macartney a kötet kéziratát 1961 novemberében zárta le az oxfordi All Souls College-ban és két akkori magyar származású oxfordi diákjával, Bak Jánossal és Péter Lászlóval is átnézte. A következő évben publikált kötet a térképek mellett már képi illusztrációkat is tartalmazott, köztük a Hunyadi Jánosról készült korabeli rézmetszetet és a bécsi Kunsthistorisches Museum-ban található, Mátyást ábrázoló dombormű fotóját (48. o.).

¹⁴ „[...] Mátyás Corvinus, as he is commonly known from his crest, a raven, is, with the somewhat qualified exception of John Zápolyai, the only completely 'national' king to have worn the Holy Crown after the extinction of the old dynasty, and it is natural that Hungarian historians should have seen his reign, in retrospect, through something of a golden haze [...]” – Macartney, C. A.: Hungary. A Short History i. m. 54.

katonai tehetségét, kiemelve, hogy képzett csillagász volt, hat nyelven beszélt és komoly adományokkal támogatta a tudományt és a művészeteket. Ebben a tekintetben Macartney Mátyást már korábban is igazi reneszánsz hercegnek tartotta és ezért nem véletlen, hogy a *New Cambridge Modern History* 1957-ben megjelent, a reneszánsz korát bemutató első kötetében a Kelet-Európáról szóló részt megírva, Hunyadi Mátyás uralkodását az európai reneszánsz kissé perifériális, de mégiscsak annak szerves részekét tárgyalta.¹⁵ Másokhoz hasonlóan a királyi könyvtár gyűjteményét (*Bibliotheca Corviniana*) európai jelentőségűnek tartotta és nem csupán a kézzel másolt, miniatúrákkal ellátott kötetek tárgyi értéke, hanem annak tartalma miatt is, hiszen ezek a könyvek a történeti szövegek és a szépirodalom mellett a tárgyi művészeteknek (*objets d'art*) is fontos hordozói voltak, mert korabeli illusztrációkat tartalmaztak szobrokról, ékszerekről, ötvösművészeti alkotásokról. Macartney, majd későbbi követője Brian Cartledge ehhez szorosan kapcsolódva hangsúlyozza, hogy a Hess András-féle budai nyomdából 1473-ban kikerült latin nyelvű magyar krónika négy évvel megelőzte William Caxton első angliai kiadású kötetét.¹⁶ A Mátyás-kor építészeti alkotásainak jó része, a könyvtári gyűjteménnyel együtt a későbbiekben a török hódítás és a pusztítások miatt ugyan jórészt elenyésztek és a budai alapítású egyetem sem volt hosszú életű, a budai Mátyás-templom azonban ma is áll, Macartney szerint azt reprezentálva, hogy Mátyás korának legfejlettebb államaival is fel tudta venni a versenyt. A kritikai szemléletet is jelző pontosításként fogható fel a brit történész két megállapítása, miszerint a reneszánsz (annak korai itáliai szakasza) jórészt csak az aragóniai Beatrix-el 1476 decemberében megkötött házasság után terjedt el magyar földön. Másrészt a kor abszurditásaként jelzi, hogy ekkor élte fénykorát az Attila kultusszal felerősített hun–magyar rokonság mítosza és a Hunyadiak római leszármazásának Bonfini általi bizonygatása (a Hunyadi család eszerint egy római konzul leszármazottja, aki egyenesen Zeus-ig és a Tygeta nevű nimfáig vezette vissza családfáját). Macartney úgy látta, hogy mindez a magyar nemzeti büszkeség és dicsőség megerősítésére is szolgált, hasonlóan a sokak által idézett, Mátyásnak tulajdonított történethez:

¹⁵ *Carlile Aylmer Macartney*: Eastern Europe. In: *The New Cambridge Modern History*. Ed. George R. Potter. Vol. I. Chapter XIII. The Renaissance 1493–1520. Cambridge 1957. 368–396.

¹⁶ *Macartney, C. A.*: Hungary. A Short History i. m. 55.; *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 86.; *William Caxton* (cc. 1422–1491) angol kereskedő, nyomdász, fordító és könyvkiadó. a flandriai posztókereskedelembé bekapcsolódva nagy vagyon gyűjtött, 1474-ben Brugge-ben, majd 1476-ban Londonban nyitott könyvnyomató műhelyt. 1477 novemberében jelentette meg a *Dictes and Sayings of the Philosophers* című angol nyelvű művet, melyet az első angol nyomtatott könyvként tartanak számon. Életéről bővebben: <https://www.britannica.com/biography/William-Caxton>, letöltés 2019. febr. 18.

„[...]Amikor Mátyás apósa egy spanyol lóidomárt küldött vejének, a király így válaszolt: »Mi magyarok évszázadokon keresztül híresek voltunk lovagló tudásunkról, ezért a magyaroknak nincs szüksége arra, hogy lovaink spanyol módon tancoljanak« [...]”¹⁷

Kevésbé romantikus megközelítésben a brit történész Mátyás uralkodását a pozitív és negatív vonások egyvelegeként jellemezte. Úgy látta, hogy uralkodása elején az erőskezü konszolidációs politika szükségszerű volt, hiszen a külső ellenfelek (Podebrád György, III. Frigyes) és belülről a magyar mágnások és a nemesség jó része gyengekezü és befolyásolható királyként képzelte a kisebbik Hunyadi fiút. Mindezek mellett a délről fenyegető török veszély, Szilágyi Mihály hatalmi ambíciói is indokoltá tették a kemény uralkodói fellépést. Ez utóbbit Macartney alapvetően pozitívan tárgyalta, azzal együtt, hogy a török elleni politikában ő is inkább a defenzív vonásokat hangsúlyozta. A rendi állam alapvetően nemesi kézben lévő intézményeit Mátyás nem oszlatta fel, sőt megnövelte a vármegyék hatáskörét. Ugyanakkor a királyi abszolutizmus korai és a korban divatos eszméjét követve megpróbálta ezeket az intézményeket kiüresíteni, működésüket formálissá tenni. A királyi tanács helyett inkább az általa személyesen kiválasztott és megbízott hivatalnokokra támaszkodott és ebben a körben a szakértelem és a személyes hűség fontosabb volt, mint a származás. Macartney hangsúlyozta, hogy Mátyás uralkodása, bármennyire is felvilágosult, vagy sikeres volt, mégiscsak a korai abszolutizmus egyik közép-európai megvalósítási kísérletének volt tekinthető. A kormányzati mechanizmus egyszerűsítése és hatékonyabbá tétele, a bírósági rendszer anakronizmusainak csökkentése, a visszaélések háttérbe szorítása és a városi rétegek támogatása miatt Mátyás a korabeli magyar társadalom alsóbb és középső rétegei szemében népszerűvé vált, annak ellenére, hogy adóztatási politikája óriási terheket rótt a jobbágy-sorban élő népességre, akiknek jogi státusza uralkodása alatt nem változott. Macartney ennél nagyobb kritikával illette Mátyás katonapolitikáját. Elismer- te ugyan, hogy a huszita harcosokkal feltöltött Fekete Sereg a kor és a térség egyik legütőképesebb hadereje volt, ennek fenntartása azonban olyan rendkívüli adók bevezetését és következetes beszédését igényelte, amelyet a magyar rendi országgyűlés általában nem támogatott. 1470 után ezért az országgyűlés megkerülésével, királyi utasításra és a központi apparátus segítségével történt az adók behajtása,¹⁸ ami a magyar nemesség széles rétegeiben okozott érdeksérelmet. Noha a magyar nemesség kezdetben elfogadta az adóterhek növelését, mert azokat az uralkodó támogatható célkitűzésekkel (a Szent Korona visszaszerzése

¹⁷ *Macartney, C. A.: Hungary. A Short History* i. m. 55–56.

¹⁸ Macartney szerint Mátyás uralkodásának második felében a királyi adóbevétel elérte az évi 6–800 ezer aranyforintot, sőt esetenként meg is haladta azt.; *Macartney, C. A.: Hungary. A Short History* i. m. 58.

III. Frigyesről, a csehek kiűzése az ország északi részéről, a török elleni déli végvári vonal megerősítése) indokolta, a későbbi nyugati hódító politikája már egyre kevésbé az ország védelmét és egyre inkább személyes ambícióit szolgálta. Noha a cseh és osztrák területek megszerzése Mátyás értelmezésében éppen-séggel a török elleni magyar erőforrások bővítését jelentette, a magyar rendek ebben mégsem látták közvetlen érdekeik megvalósulását. Macartney szerint:

„[...] a magyarok, akiknek ugyan különösebben nem okozott nagyobb lelkiismeret furdalást Mátyás zajos, agresszív háborús politikája, ebből azonban nem húztak hasznot és nem vágytak arra, hogy egy többnemzetiségű birodalom középpontjává váljanak. Úgy gondolták, hogy Mátyás egyszerűen mindent személyes ambíciói alá rendel, még az ország déli védelmi vonalának meggyengítése árán is [...]”¹⁹

A brit történész a Mátyás ellen szótt összeesküvést is ennek az elégedetlenségnek a fényében láttatja, amit ugyan a magyar király gyorsan és hatékonyan megfékezett, de emiatt Macartney szerint az utókor sohasem övezte olyan dicsfénnnyel, mint I. Istvánt, vagy akár Nagy Lajost. Az 1490 tavaszán, törvényes fiú utód nélkül elhunyt uralkodó halála előtti utolsó éveit a jól bevált dinasztikus családi politizálásra fordította, amennyiben természetes fia, Korvin János számára egy Habsburg házassági szerződéssel kívánta a magyar trónt biztosítani. Halála azonban minden számítást keresztülhúzott; a magyar rendek mindenképpen gyenge kezű utódot akartak, miközben a Habsburgok nagyon közel kerültek az áhított magyar trónhoz. Ráadásul a délről fenyegető török inváziót egy fokozatosan befelé forduló, anarchiába süllyedő országnak kellett volna elhárítania.

Újabb szintézis Macartney nyomában: Brian Cartledge

Brian Cartledge két angol kiadást is megért *Will to Survive. A History of Hungary* című munkájának 2016-os magyar nyelvű kiadásához írt előszavában John Lukacs megemlíti Carlile Aylmer Macartney nevét, főként abban az összefüggésben, hogy a Horthy-rendszerről szóló *October 15* című könyve megkerülhetetlen olvasmány:

„[...] A 20. században C. A. Macartney oxfordi történész írta meg a két világháború közötti és a második világháború alatti Magyarország talán legrészletesebb és legalaposabb történetét, olyan adatokkal, amelyeket a magyar történészek sem ismertek: ez valóban jelentős alkotás [...]”²⁰

¹⁹ Macartney, C. A.: Hungary. A Short History i. m. 59.

²⁰ John Lukacs: Előszó. In: Brian Cartledge: Megmaradni. A magyar történelem egy angol szemével. Bp. 2016. 13.

John Lukacs azonban azt is hangsúlyozza, hogy Macartney időnként politikai-ideológiai szempontból részrehajló és túl nagy szerepet szán a politikai események részletezésének. Ezzel szemben Cartledge *„könyve szélesebb témakört ölel fel és mélyebbre hatol”*. A neves magyar származású amerikai történész egyenesen úgy fogalmaz, hogy

„[...] Brian Cartledge mélyre hatol a magyar történelemben. Figyelme nemcsak a történelmi események értő feltárására terjed ki, hanem nyomon követi a magyar tudomány és kultúra fejlődését, az ország gazdasági életének alakulását, portrét rajzol a kiemelkedő személyiségekről is. Megállapításai olyannyira eredetiek és helytállóak, hogy talán nem túlzás kijelentnem: a külföldiek által írt összes magyar történelemkönyv közül valószínűleg Cartledge-é eddig a legkiválóbb [...]”²¹

Brian Cartledge könyve első nagyobb részének negyedik fejezetében, 25 oldalon keresztül foglalkozik a Hunyadiak tágabb értelemben vett időszakával (A fényből a sötétségbe [1444–1526]). Ennek több mint a felét teszi ki Hunyadi János és Mátyás korának tárgyalása (16 oldal), ami világosan jelzi a szerző hangsúlyait. Cartledge kötetében hat alkalommal név szerint is hivatkozik Macartney munkáira, amin nem lehet csodálkozni, hiszen a két oxfordi történész személyes ismeretségben volt, ráadásul a szakmai kapcsolódáson túl szorosan összekötötte őket a magyar történelem iránti érdeklődés és a magyarság melletti rokonszenv. Noha Macartney szellemi hatása végig érezhető a kötetben, Cartledge elemzései mégis árnyaltabbak és időnként kritikusabbak, mint az All Souls College-beli kollégájáé. Hunyadi Jánossal kapcsolatban hangsúlyozza, hogy *„[...] minden jel szerint román (oláh) származású volt, katonának nevelték, de nem volt zsoldosvezér, mindazonáltal a magyar bárók familiárisaként sokat tanult az itáliai zsoldosoktól.”*²² Amíg Macartney még az 1962-es kiadású, bővített Magyarország történetében sem szentel túl nagy figyelmet Hunyadi Jánosnak (leginkább Mátyás trónra kerülésének összefüggésében tárgyalja), addig Cartledge egy kisebbfajta jellemrajzzal igazítja el olvasóját, rámutatva Hunyadi János pályájának legfontosabb jellemzőire:

„[...] Hunyadi alapvetően egy 'arriviste' (törtető, karrierista) volt, aki azért harcolt a török ellen, hogy ezáltal is növelje saját és családja hírnevét és státuszát, hogy védelmezze nagykiterjedésű birtokait (amelyek pályafutása vége felé több mint hárommillió hold földet jelentettek) és, hogy teljesítse királya iránti kötelességét. Valószínűleg ez volt az érvek fontossági sorrendje, de ez nem von le semmit abból, hogy felbecsülhetetlen értékű szolgálatokat tett a Magyar Királyságnak és az or-

²¹ Lukacs, J.: Előszó i. m. 14.

²² Cartledge, B.: Megmaradni i. m. 72.

szág keresztény szomszédainak: Hunyadi diadalai további nyolcvan évre biztosították Magyarország területi egységét és függetlenségét.[...]”²³

Bizonyítandó, hogy ismeri a vonatkozó magyar történeti kutatásokat és publikációkat, Cartledge Engel Pál angol nyelven megjelentetett összefoglaló munkája²⁴ alapján a Hunyadi család felemelkedését a magyar nemesség 15. századi szerkezeti jellegzetességeivel együtt tárgyalja. Hangsúlyozza, hogy ekkorra már a magyar nemesség fejlődése nyugvópontra jutott, így levonhatóak általános következtetések. Az akkori összlakosság mintegy 3%-át kitevő magyar nemességet létszámában Európában csak a lengyel előzte meg és vagyon, valamint kiválóság (privilegiumok, tisztségek) alapján három részre tagozódott. A legfelsőbb bárói, réteg 30–40 családja betöltötte ugyan a királyság legfontosabb tisztségeit, de a 14. század végétől hozzájuk csatlakozó mágnás réteg egyre gyarapodó vagyonával annak ellenére is ellensúlyozta őket, hogy a mágnások sokáig nem töltöttek be állami hivatalokat. Ez utóbbi csoport kiemelkedő alakja volt Hunyadi János 30 várral, 49 vásártartási joggal rendelkező mezővárossal és majdnem ezer faluval.²⁵ Cartledge árnyalt elemzései mutatják talán leginkább az eltérést és a fejlődést Macartney helyenként leegyszerűsítő, sommás Hunyadi ábrázolásaihoz képest. Ennek megfelelően a dicsőséges hadvezér tevékenységének árnyoldalait is megemlítette, amennyiben Hunyadi János győzelmes hadjáratai hosszú távon belekényszerítették az országot a nyugati kereszténység védelmezője szerepkörbe és ezt a nyugati keresztény államok a pápasággal az élen egy idő után kötelező feladatként már el is várták a Magyar Királyságtól. A kényszeres hadjárat szervezések viszont folyamatosan és egyre fokozódó mértékben vették igénybe az ország erőforrásait, melyet a Nyugat törökellenes anyagi és katonai segítsége alig-alig gyarapított. Hunyadi János összegző értékelése kapcsán Cartledge reális képet adott, egyszerre hangsúlyozva a pályafutás gyengéit és erősségeit:

„[...] Hunyadi nem volt kiemelkedő hadvezér: a Várnánál és Rigómezőnél elszenvedett vereségei legalább akkora kárt okoztak hazájának, mint amennyi előnyt a diadalai. Nem volt tehetséges államférfiú sem, amit kormányzóságának zavaros politikai hagyatéka is jelzett. Hunyadi ugyanakkor vitéz és bátor katona volt, aki makacs elszántsággal kitartott a török elleni harcban, annak ellenére, hogy mind Magyarországon, mind azon kívül csak igen szerény támogatásra talált [...]”²⁶

²³ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 73.

²⁴ *Engel Pál*: *The Realms of St Stephen: a History of Medieval Hungary, 895–1526*. London 2001.

²⁵ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 66.

²⁶ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 79.

Hunyadi Mátyás uralkodását Cartledge, sokakkal együtt a középkori Magyar Királyság fénykorának tartotta és ennek megfelelő terjedelmet szentelt az időszaknak (a korabeli kultúra és műveltség bemutatásával együtt 18 oldalt). Pozitív hatású belpolitikai reformjai közül kiemelte a központi hatalom megszilárdítását és az uralkodó újfajta kinevezési politikáját:

„[...] Mátyás a központi hatalom megerősítése érdekében jelentősen javította a kormánygépezet működését. A királyi kancellária és a kincstár tisztségviselői immár nem kizárólag nemesek és püspökök voltak: a központi adminisztráció hatékonyságát nagyban növelte, hogy az embereket nem származásuk, hanem képességük szerint válogatták, és sok volt közöttük a külföldi [...]”²⁷

Politikájának sajátos kettősségét az angol történész abban látta, hogy miközben Mátyás a kortárs európai uralkodókhoz (XI. Lajos francia és VII. Henrik angol királyok) hasonlóan mélyen hitt az abszolút uralkodói hatalomban és kormányzásban, hazájában a sajátos politikai hagyományok és a nemesség ellenállása miatt sok mindenben engednie kellett. Erre példaként az 1486-os rendi országgyűlésen hozott határozatot említi, miszerint a nádor közvetítő szerepet töltött be a korona és az országgyűlés között, amennyiben a nemesi jogok sérülnek. A magyar uralkodó külpolitikája, mely szoros koherenciát mutatott a hadjáratokkal Cartledge megítélésében végső soron egy erős közép-európai birodalom megeremtését tűzte ki célul, mely uralkodása végére többé-kevésbé meg is valósult. Mátyás személyes célja a német–római császári cím elérése volt, ami nem csupán a nyugati politikát, de az oszmán–magyar viszonyt is meghatározta. Jelezván, hogy fontos kérdésről van szó, Cartledge több okkal is magyarázta azt a tényt, hogy Mátyás 1466 után nem indított nagyobb offenzívát az Oszmán Birodalom ellen. Véleménye szerint a Közép-Európa felé irányuló terjeszkedő politika nagyobb anyagi bevételt, a hadsereg számára kecsgetetőbb zsákmányt jelentett, mint a lepusztított Balkán elleni támadás. Mindezzel erőt lehetett demonstrálni az északi és nyugati szomszédok felé, hogy ez által az európai dinasztiák egyenrangú félként kezeljék a nem királyi vérből származó Mátyást. Cartledge szerint a magyar király ezzel azt is érzékeltette, hogy nem kíván a régi európai dinasztiák zsoldosává válni a török elleni harcban, ráadásul nyugati irányból III. Frigyes folyamatos fenyegetést jelentett. A déli végvárrendszer megerősítése és fenntartása, a fényűző királyi udvar költségeivel együtt teljesen felemésztették a királyság éves bevételeit, a párhuzamosan folytatott északi és déli hadjáratokra egyáltalán nem voltak meg az anyagi források. A jelenlegi hazai történeti megítéléssel jórészt egybeeső fentebbi megállapítások után nem csoda, hogyha Cartledge kritikusan vonta meg Mátyás uralkodásának mérlegét és uralma következményeit:

²⁷ Cartledge, B.: Megmaradni i. m. 81.

„[...] Annak ellenére, hogy megújította az államigazgatás gépezetét és hatékony állandó hadsereget állított fel, amikor [...] meghalt, olyan országot hagyott hátra, amely még kevésbé volt felkészítve arra, hogy szembeszálljon a török veszéllyel, mint trónra lépésekor [...]”²⁸

Macartney korábbi véleményével és írásaival egybehangzóan, Cartledge értelmezésében is a leginkább pozitív mátyási örökség a kultúrateremtő, pártoló, mecénási szerep, az ország bekapcsolása a korai itáliai reneszánsz és humanizmus áramlataiba. Ugyanakkor ez csak szűk körben, szelektív módon és rövidtávon történt meg:

„[...] Mátyás kétségtelenül megismertette Magyarországgal a reneszánszt, de ennek nem voltak tartós következményei. Sikerei egy időre meg is változtatták a képet, amelyet Európa alkotott Magyarországról. A kultúrában megmaradtak bizonyos nyomok, de a magyar társadalom a legtöbb vonatkozásban 'kivetette' ezt a beültetést. A magyar reneszánsz csekély hatást gyakorolt a királyi udvar körein túl, ahol a kancellária Mátyás két Jagelló-házból való utóda idején is a humanista tudományosság eleven műhelye maradt, és ahol az egyházi hierarchia számos tagja is bátorította saját székhelyén a művészeteket és a tudományokat. A bárók és a köznemesség azonban zömmel mentesek maradtak a reneszánsz hatásoktól, csak egy nemzedékkel később vált jelentőssé a művészet és a tanulás világi pártolása. Budának egyetem nélkül nem volt esélye arra, hogy utolérje Prágát, Krakkót és Bécsset, amelyek Közép-Európában a szellemi élet központjai voltak. Az a hagyaték, amelyre Mátyás a legbüszkébb volt, ötven éven belül megsemmisült [...]”²⁹

Mátyás örökségét figyelembe véve az angol történésznél a mérleg nyelve végső soron mégis inkább pozitív irányba billent, mert humanista, a korszak kulturális modernizációját bevezető uralkodóként és kiemelkedő tehetséggű államférfiként aposztrofálta:

„[...]Corvin Mátyás uralkodását azonban Magyarországon nem elsősorban katonai sikerei, vagy közigazgatási reformjai miatt tisztelik, hanem azért, mert ha csak egy rövid időszakra is Magyarországot az európai humanista kultúra fősodrába állította. Hatására Magyarország egy időre részese lett az olasz reneszánsznak.”³⁰

Végül Cartledge Hunyadi János és Mátyás alakját sajátos módon, elsősorban kimagasló személyiségjegyeik alapján illeszti a magyar történelem hosszabb trendjébe:

²⁸ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 84.

²⁹ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 86.

³⁰ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 84.

„[...] A Magyar Királyság alapvető gyengeségét a nagy, válságos pillanatokban néhány kivételes képességű személyiség kiemelkedő tulajdonságai és bátorsága rejtette el. Ezek közé tartozott III. és IV. Béla, I. (Nagy) Lajos és a két Hunyadi. A középkori Magyarország felemelkedő, terjeszkedő szakaszai a rossz kormányzás és a belső megosztottság szakaszaival váltakoztak [...]”³¹

Összegzés és kitekintés

Carlile Aylmer Macartney és Brian Cartledge történétírói munkássága szorosan összekapcsolódott diplomáciai, politikai tevékenységükkel, s mindkét területen érzékelhető a magyarság iránti érdeklődés, rokonszenv. Macartney 1934-es *Hungary* című országtörténete jórészt az ismeretterjesztést szolgálta, ugyanakkor az angol nyelven olvasók jó részének ez volt addig az első hozzáférhető történeti munka Magyarországról. A kötet, és annak 1962-ben napvilágot látott bővített, átdolgozott újabb kiadása évtizedekig egyetemi jegyzetként szolgált az angol és amerikai felsőoktatásban, bizonyíthatóan alakítva brit és amerikai közvélemény egy részének Magyarország képét. Macartney magyar története persze helyenként vázlatos és mozaikszerű, de ez nem magyarázható pusztán azzal, hogy az All Souls College történész professzora inkább a 20. század szakértőjének számított. Macartney komolyabb ismeretekre tett szert a középkori Magyarország történetéről és forrásairól, amikor az 1920-as évek elején fiatal diplomataként megismerte az akkor szintén Bécsben tartózkodó Szekfű Gyulát. Ugyanakkor meg kellett felelnie a kiadói elvárásoknak is, főként abban a tekintetben, hogy írásainak közérthetőnek kellett lennie. Ezért országtörténete inkább átfogó és a nagyobb történeti folyamatokat elemző munka, amely azonban nem nélkülözi a mélyebb, elsősorban társadalomtörténeti megközelítéseket sem. A két Hunyadi időszakát szoros egységben tárgyalta és fontosnak tartotta a királyi hatalom megerősítését, valamint az ország védelmi képességének fenntartását. A korszakot biztos kézzel kapcsolta a térség korabeli dinasztikus, nagyhatalmi viszonyaihoz, a török elleni védekezés európai horizontú ügyéhez és a reneszánsz, valamint a humanizmus korai áramlataihoz. Ebben a tekintetben a legfontosabbnak Mátyás kultúra és tudomány támogató politikáját tartotta, a reneszánsz magyar király portréja pozitív színben tűnt fel olvasói előtt. Azt viszont le kell szögezni, hogy Macartney ugyan ismerte a témával foglalkozó alapvető magyar nyelvű szakirodalmat (olvasni jobban tudott magyarul, mint beszélni), de az 1978-ban bekövetkezett halála miatt csak az 1970-es évek végéig követhette a magyar történészek ide vonatkozó kutatásait és írásait. Így a Hunyadiak koráról is csak saját, aktív történészi tevékenységének értéktételeit közvetíthette. A frissebb, mélyebb áttekintést Brian Cartledge végezte el, aki

³¹ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 95.

nemcsak hogy felhasználta Macartney Magyarországról szóló történeti munkáit, de személyesen is ismerte a kalandos életű oxfordi történészt, számos alkalommal konzultált is vele. A magyarul is napvilágot látott Cartledge-féle Magyarország történet már kritikusabb hangvételű, hangsúlyozza Hunyadi János politikusi és hadvezéri korlátait, Mátyás belpolitikai hibáit, a túladoztatás veszélyes következményeit. Ugyanakkor árnyalt képet kapunk a rendek és az uralkodó viszonyáról, valamint a kül- és katonapolitika dilemmáiról, alternatíváiról. Cartledge egyenesen Machiavelli elveit követő reneszánsz uralkodónak tartja Mátyást, akinek kultúra teremtő és támogató munkájából még középtávon sem maradt sok minden, de ezzel mégis egyfajta „modernizációt” hajtott végre, pozitív irányba alakítva a kor Európájának addigi sematikus magyarság képét.

A korszakkal behatóan foglalkozó magyar történészek újabb összefoglalásaiban³² a főbb megállapítások nagyjából alátámasztják Macartney és Cartledge elemzéseit, ugyanakkor természetesen mélyebben és árnyaltabban tárgyalják a Hunyadiak korát. Hunyadi János származását tekintve abban konszenzus alakult ki, hogy biztosan román ősei voltak és egy 1440-es keltezésű királyi oklevélből az is kiderül, hogy az azt aláírásukkal megerősítő 55 főúr közül már a 34. helyen állt.³³ Engel Pál a korabeli magyar rendi állam és a rendi struktúra leírásához és elemzéséhez kapcsolja a Hunyadi család felemelkedését, hangsúlyozva, hogy a nemesi nemzet, a nemesség összessége (*gens, natio*) már ekkor is rendelkezett valamiféle ideológiával, amennyiben legfőbb törekvésük „a rendek politikai jogainak lehető legnagyobb kiszélesítése volt a királyi hatalom rovására.”³⁴ Hunyadi János ebből a nemesi körből, az ún. nagybirtokos nemesség csoportjából emelkedett ki és birtokain a közhatalom (a tisztségekért kapott földek igazgatása) és a magánhatalom (a családi birtokok fölötti uralom) sohasem váltak szét teljesen. Politikai és katonai pályáját összességében értékelve a kortárs magyar történetírás-hasonlóan a tárgyalt brit történészek álláspontjához-elismeri, hogy a nándorfehérvári diadal után több mint fél évszázadig az Oszmán Birodalom vezetői nem indítottak nagyobb katonai akciót a Magyar Királyság ellen. Mindemellett Hunyadi János hősies kitartása megszilárdította

³² Az újabb, egyre gyarapodó számú magyar nyelvű szakirodalomból az alábbi munkákat használtuk a brit történészek megállapításainak reflexióihoz: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Bp. 2005. 419.; Pálosfalvi Tamás: A Hunyadiak kora 1437–1490. In: Magyarország története 7. Főszerk. Romsics Ignác. Bp. 2009. 104.; Kubinyi András: Mátyás király. Bp. 2001. 171.

³³ Pálosfalvi Tamás szerint Hunyadi János 1395 és 1407 között bármikor született, viszont az biztos, hogy apja, Vajk Zsigmond udvari vitézeként 1409-ben kapta meg az erdélyi Hunyadvár uradalmát, ami a család központja lett.; Pálosfalvi T.: A Hunyadiak kora i. m. 17.

³⁴ Engel Pál: A Hunyadiak kora. In: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Bp. 2005. 197.

hívei küldetéstudatát és ezzel előkészítette az utat kisebbik fia trónra lépéséhez. Ugyanakkor katonai tevékenységének öröksége magyar részről bizonyos fokú passzivitást is eredményezett:

„[...] A főkapitány halálával nemcsak az elmúlt évtized vezető magyar politikusa tűnt el, hanem az a katonai stratégia is, amelyet képviselt. Ettől kezdve a mindenkorai magyar vezetés mindjárt Hunyadi saját fiával, Mátyással kezdődően soha többé nem tett kísérletet arra, hogy támadó hadjáratral, nyílt csatában próbálja legyőzni az Oszmán Birodalmat [...]”³⁵

Mátyás hatalomra jutásakor jelentős nemesi rétegek támogatására számíthatott, a magyar nemesség politikai, hatalmi szerepét a Hunyadiak korában és előtte is mind Macartney, mind Cartledge döntő fontosságúak tartotta, de kezdetben ehhez még nem társult megfelelő anyagi erő, az ország várai közül csak minden tizedik volt a kezében.³⁶ Az említett angol történeti összefoglalásokkal egybecsengően a magyar történészek is kiemelik, hogy a rendekkel fenntartott ambivalens kapcsolat Mátyás uralkodásának egyik sarokköve volt, főként az 1464. évi hivatalos koronázás előtt, de azután is, amikor egy sokkal konszolidáltabb időszakban is folyamatos engedményekre kényszerült a bárókkal szemben. Ez jól tükröződött a kancellári tisztségekben, mert a kancellárok egyszerre képviselték az uralkodó és a rendek akaratát. Ez a kettőség folyamatos konfliktusokat okozott a mindenkorai kancellár és Mátyás között, ezért a magyar király több rendeletet is kiadott a kancellártól független pecsétjeivel ellátva (időnként cseh királyi és osztrák hercegi pecsétjeit használva a magyar ügyekben).³⁷ A pénzügyek és az évenkénti királyi adóbevételek tekintetében a magyar szakemberek között sincs teljes konszenzus. Az évi 6–700 ezer aranyforintra becsült átlagos adóbevétel mások szerint csak az évi kétszeri adókivetéssel volt elérhető, de így sem közelítette meg a brit történészek által közel egymillió aranyforintra becsült értéket. A magyar történészek ebben a tekintetben inkább azt hangsúlyozzák, hogy Mátyás rendet tett a pénzügyekben és az adópolitikában azzal, hogy Ernuszt János kincstartóságától (1467) kezdve minden bevétel és a teljes adókivetés mechanizmusa központilag a kincstartó felügyelete alá került. Ugyanakkor ez a bevétel meg sem közelítette a korabeli Oszmán Birodalom anyagi erejét és nyugat-európai mércével sem volt túl magas. A Mátyás elleni 1471-es összesküvés és annak kezelése valójában inkább azt mutatta, hogy a magyar uralkodó

³⁵ *Pálosfalvi T.*: A Hunyadiak kora i. m. 44.

³⁶ Kubinyi András szerint Mátyás megkoronázásakor családi vagyongként és királyi joggal az ország 360 vára közül csak 36-ot birtokolt.; *Kubinyi András*: Mátyás trónra kerülése és a hatalom megszilárdítása. In: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Bp. 2005. 217.

³⁷ *Pálosfalvi T.*: A Hunyadiak kora i. m. 58.

nagyjából fél évszázaddal Machiavelli működése előtt szinte ösztönösen alkalmazta a reneszánsz államkormányzás alapelveit, amelynek azonban nem sok köze volt a későbbi abszolutisztikus berendezkedésekhez. Esetében az abszolút kormányzás inkább a szilárd állami intézményekre támaszkodó szuverén királyi döntéseket jelentette, melyek során időnként túltette magát a törvényes előírásokon és a szokásjogon. A korabeli felfogások szerint ezt meg lehetett tenni, még akkor is, ha mindez nem volt feltétlenül jogszerű. Mindenesetre a magyar történetírás Mátyás abszolutista kormányzását korántsem kapcsolja olyan szervesen a későbbi nyugat-európai abszolutizmusokhoz, mint Macartney és Cartledge. A magyar király kül- és védelmi politikáját tekintve világosan látszik a fő cél: a Zsigmond által megkezdett déli végvári vonal kiépítésének befejezése és megerősítése. Ez ötven éven át biztosította az ország védelmét, az átlagos évi állami bevételek viszont még a zsoldossereg teljes fenntartására sem voltak elegendőek. Ezért szinte törvényszerűek voltak a nagyobb zsákmánnyal kecsegtető északi és nyugati hadjáratok, melyek így jelentősen hozzájárultak a Fekete Sereg fenntartásához:

„[...] A Fekete Sereg a török ellen többre nem volt képes. A nyugati hadjáratok valóban kimerítették a kincstárt, de az ottani zsákmány ki is egészítette a sereg ellátását [...] Kiszámítható, hogy az állandó zsoldossereg fizetése, továbbá az udvartartás és a király kulturális mecénási tevékenységének fedezése Mátyás birodalma bevételeiből szinte lehetetlen volt [...]”³⁸

A magyar történészek között abban is egyetértés van, hogy a cseh és osztrák területek megszerzésére fordított hatalmas összegek politikai szempontból haszontalannak bizonyultak, ugyanakkor Mátyás zsoldosserege akkor sem tudott volna ellenállni a török invázióknak, hogyha utódai képesek lettek volna azt egyben tartani. A nyugati háborúk jórészt azt a célt is szolgálták, hogy ott a Fekete Sereg tartsa el magát és így a déli végvári vonal fenntartására több anyagi forrás juthatott. Mátyás uralkodása kultúrpolitikai vonatkozásainak megítélésében szinte teljes az összhang az újabb magyar összefoglalások megállapításai és Macartney, valamint Cartledge következtetései között:

„[...] Mátyás korának kulturális fejlődésében megkülönböztethető a királyi udvar reneszánsz kultúrája az ország nagy részében uralkodó középkoriastól, bár az utóbbi az udvarban is megtalálható volt. E korszakban nemcsak az udvari kultúra fejlődése jelentős, hanem a kultúra alapjainak érzékelhető kibővülése, a nemesi világi értelmiség térnyerése, valamint a városi és mezővárosi polgárság növekvő képzettsége is. A mátyási reneszánsz bizonyos mértékben a politikai reprezentá-

³⁸ *Kubinyi A.*: Mátyás trónra kerülése i. m. 266.

ciót szolgált: a király jól tudta, hogy a fényes udvar, a magas szellemi kultúra, modern építészet itthon és külföldön egyaránt politikai propagandaeszköz is. Az már más kérdés, hogy ennek a költségei jelentősen megterhelték a kincstárat.”³⁹

A magyar történetírás azt is hangsúlyozza, hogy a korszakban az állandó egyetem hiánya, melynek egyik oka a magyar nemesség jó részének ilyen irányú érdektelensége és közömbössége volt valóban nagy kulturális hátrányt jelentett.

A magyar történelmet, benne a Hunyadiak korát a nyugati világgal megismertetni kívánó Carlile Aylmer Macartney és Brian Cartledge nagyon jól tudták/tudják, hogy a magyarság viszonyulása saját történelméhez sokszor különleges és eltérő, mint a nyugati civilizáció legtöbb nemzetéé. Brian Cartledge frappáns összegzése szerint:

„[...] Az Árpádok, az Anjouk, a Hunyadiak és a Jagellók kora [...] megismertette Magyarországgal a nagyság varázsát, és az iránta érzett nosztalgia ott élt a népben a későbbi századokban is. Csak nagyon kevés nemzet van, amelynek olyan sokat jelent középkori múltja, mint a magyarnak.”⁴⁰

³⁹ *Kubinyi András*: A kultúra Mátyás korában. In: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Bp. 2005. 274.

⁴⁰ *Cartledge, B.*: Megmaradni i. m. 95.